

OLYMPIAS ORKESTER 1923 & LAUNY GRØNDAHL

Det er endnu ikke lykkedes at finde nævneværdige konkrete data vedrørende Olympias Orkester, så i første omgang forekommer her kun oplysninger om Launy Grøndahl (uden jazzrelation, men interessant nok i beskrivelsen af datidens musikerforhold).

Der er endnu ikke opsporet billeder af Olympias Orkester. Men her fås et indtryk af en studieoptagelse: Carl Alstrup i indspilningsrummet hos Pathéfon, Amagertorv 16, sommeren 1921 (huset nedrevet 1923) - formentlig beliggende på 2. sal. Olfert Jespersen dirigerer udvalgt gruppe musikere fra Det Kgl. Kapel (9-mand: to trompeter, en basun, to klarinetter, tre strygere og en tuba) med primo-violinisten Peder Lynged i spidsen. Optagelsesingeniøren er Christian Andersen, som holdt øje med styrke- og afstandsforhold. Uden for billedfeltet sidder selskabets direktør Rolf Lorentzen med et særligt (overdimensioneret) sekundviser-ur og kontrollerer, at det maksimalt tilladte tidsforbrug ikke overskrides.

Efter optagelserne (Farres 100000-serie) svøbtes de kostbare valser i vat og nedlagdes i kartoner, der atter anbragtes i beskyttende blikbeholdere. Derpå blev disse afsendt i store kasser til Pathés Fabrik i Pariser-forstaden Chatou, hvor produktionen foregik. På dette tidspunkt var Pathés samlede årlige produktion oppe på ca. 65 millioner valser/plader.

Olfert Jespersen var bl.a. kapelmester for Zoologisk Haves orkester, hvori Launy Grøndahl var koncertmester. Det var ganske normalt for såvel ledende som menige musikere at have adskillige sideløbende bestillinger (endda indenfor vidt forskellige musikformer), da aflønningerne var så ringe, at indtjeningen til den daglige levevej var et problem.

-000-

Launy Valdemar Grøndahl, født 30. juni 1886 i Ordrup, begyndte at spille violin som 8-årig, indledningsvis hos en tømmer, senere hos skolelærer Ole Jacobsen, komponist til "Den lille Ole". Først omkring året 1900 begyndte han sine egentlige musikstudier og fik undervisning i violinspil af Anthon Bloch og i trompet af Jens Norup. LG begyndte musikervirket som violinist og trompetist i Christian Jensens orkester. Fra 1904 var Launy Grøndahl knyttet til udenlandske orkestre, der berejste Sverige. I 1906 ansattes han i Casino Teatrets orkester i København (Amaliegade); men da han ikke følte, at denne plads gav ham nogen kunstnerisk tilfredsstillelse, sagde han sin stilling op i 1919. I en årrække koncentrerede han sig nu dels om at komponere og dels om at skaffe sig en kapelmesterstilling, men begge projekter var mere eller mindre håbløse.

Som komponist tjente han næsten ingen penge, og de eneste ledige kapelmesterstillinger var for restaurations-orkestre. Han havde overvejet at emigrere til Tyskland, men i 1925 var situationen den, at han både sad som koncertmester hos Jacob Gade/Paladsteatret og i Zoologisk Haves Orkester.

Desuden var han blevet kapelmester for Olympia-orkestret (i Olympia Dancing, et dansehal-etablisement af måske knap så pænt renommé etableret 1923 og beliggende på hjørnet af Axelborg 2 og Hammerichsgade 4, bebyggelsen i forlængelse af 'Axelborg'). Et særligt lokale hos Olympia, Bellman-salen, rummede natklubben Can-Klubben, hvor man forsøgte at spille decideret jazz. Også Café Regina havde i 1924 til huse på denne adresse, ligeledes med jazzmusik. Olympia eksisterede fra 1923-39, hvilket tidligt førte til orkestrets ovenfor nævnte Pathéfon-indspilninger med dansemusik. Set ud fra pladernes indspilningstidspunkt samt Olympias etableringstidspunkt kan det udledes, at Grøndahl må have været kapelmester fra stedets åbningsdato i 1923.

'Olympia Dancing' på hjørnet af Hammerichsgade og Axeltorv.

I denne periode fortsatte Grøndahl sine studier i musik og komposition og havde som lærer komponisten Ludolf Nielsen. I efteråret 1925 (fra oktober) modtog han tilbuddet som kapelmester (Statsradiofonien) for det orkester, der skulle skabes over den oprindelige Radiotrio.

Og dermed må det også antages, at Grøndahl er aftrådt som kapelmester for Olympia Orkestret senest i september 1925 – måske endda allerede sidst i 1924, idet han var på studierejse i udlandet primo 1925.

Ludolf Nielsen

Der er endnu ikke opsporet billeder af Launy Grøndahls Olympia Band - eller Olympia Dancing. Her et billede af Hans Konstantin-Hansens Olympia Band kort før etablisementet lukkede i 1939. Leif Johansen, tpt. Georg Scherney, trb. Arne Rinum, alt. Henry Hagemann, ten. Otto Stampe, ten. Bruno Henksen, pno. Aksel Pedersen, sbs. Erik Frederiksen, dms. Konstantin-Hansen, vln.

Olympia blev derefter en spiserestaurant, men genåbnede i foråret 1929 som dansesal/-hal med Olfert Werners orkester. I efteråret 1926 benyttede Valdemar Eiberg Olympia-scenen til et promotion photoshoot, medens orkestret spillede i Bonbonnieren. Basunisten Julius Jacobsen engageret med ukendt orkester i 1933, og Anker Skjoldborgs Orkester var der i sommeren 1938. Vinteren 1938-39 havde Konstantin-Hansen bestillingen, hvorefter stedet lukkede.

Tirsdag den 24. November 1925.

Kjøbenhavns Radiofonistation (340 m).

Kl. 3,00-5,00. The-Koncert. Moderne Dansemelodier.

Trioen:

Violinist Launy Grøndahl.
Violoncellist Jens Sørensen.
Pianist Viktor Fischer.

Ryvang Radio (1150 m).

Kl. 8,00-8,30. Foredrag: Tanken om Europas forenede Stater.
Folketingsmand Ove Rode.

Kl. 8,35-9,00. Orkester-Koncert.
International Musik.

W. A. Mozart: Ouverture til Op. "Figaros Bryllup".
E. Elgar: Salut d'amour.
C. Debussy: Children's corner. Suite.
Radio-Orkestret.

Kl. 9,15. "Politiken"s Radioavis.

Bemærk programmets titel "Kl. 3,00-5,00. The-Koncert" – altså på linje med byens caféliv om eftermiddagen. Dertil "Moderne dansemelodier" – her må Grøndahls erfaring fra værtshusmiljøet virkelig være kommet ham til gode. Besynderligt sammenfaldende medvirker en violoncellist Jens Sørensen – er det i virkeligheden ham, der har indspillet pladesiden "Enjolement" midt imellem Olympia-sidernes optagelsesrække? Læs nærmere i diskografien.

Statsradiofoniens første driftsleder, kammersanger Emil Holm, havde på basis af den trio, han allerede havde benyttet i Dansk Radioklubs udsendelser over Lyngby Radio, i løbet af et halvt år dannet dette første radio-orkester. Trioen var efter statens overtagelse af de private radioklubbers virksomhed 1. april 1925 vokset støt, og efterhånden var man nået op på et syv mand stort strygerensemble med klaver, der oven i købet – når ensemblet af og til suppleredes med gæstende blæsere – forstærkedes med et harmonium. Ensemblet lededes af cellisten Rudolf Dietzmann, men da Holm i slutningen af oktober stod overfor at skulle forstærke orkestret med tre faste blæsere, mente han, at det i længden ville være uheldigt, at en understemme dirigerede. Han måtte finde en leder til sit orkester, og valget faldt på komponisten og dirigenten Launy Grøndahl.

Grøndahl blev herved indfanget i en egentlig karrieremæssig detroniserende og nedbrydende spiral, der senere gjorde ham ret bitter, hvilket man vil forstå af efterfølgende.

Kammersanger Holm i aktion (han synger 'Humlebieen') i 1924-studiet kaldet den 'Den omvendte flødebolle'. Det lå i stueetagen på hjørnet af Købmagergade/Løvstræde, København K. Pianisten er Viktor Fischer (født 1899, som indspillede et par novelty-klaversoli i september 1930).

Grøndahl var, som det fremgår af hans indledende musikalske virke, prototypen på den københavnske musiker. Bredt favnende virke indenfor det klassiske såvel som regulær værtshusmusiker - med tilsvarende lav indtjening. Holm havde aldrig set Grøndahl dirigere, for Grøndahl havde kun stået foran et orkester ved ganske få lejligheder, og sidste gang lå mere end 6 år tilbage. At han havde været kapelmester på flere etableringer betød ikke nødvendigvis, at han dirigerede. Det blev danseorkestre nemlig kun sjældent, og titlen kapelmester betød i praksis blot, at vedkommende lagde repertoire, forestod prøverne og strøg for, når man spillede.

Grøndahl havde i starten af 1925 gjort sig bemærket på to områder: I de tre første måneder af 1925 havde han i forbindelse med en legatrejse indvilget i at skrive seks rejsebreve for Dansk Musiker-Tidende. I disse breve var de store europæiske orkestre og operahuse blevet vurderet på godt og ondt og sammenlignet med Det kgl. Kapel i København. Alt fra de enkelte instrumentgruppers klang og karakteristika til orkestrets dirigentpolitik var minutiøst blevet gennemgået, og ved hjemkomsten kom Grøndahl til at fremstå som den kompetente kritiker af det europæiske og københavnske musikliv.

Han var desuden i 1924 – på komponisten Knudåge Riisagers opfordring – blevet formand for ”Unge Tonekunstneres Selskab” og arrangerede i dette virke koncerter i København med udenlandsk musik og udenlandske ensembler. Ved en af disse, der i april 1925 blev radiotransmitteret, havde han lært Holm at kende, og mellem disse visionære mænd opstod en fælles forståelse for det danske musiklivs fremtid.

Grøndahl debuterede 28. oktober 1925 – samme dag som man indviede det nye 90m² store orkesterstudie på 3. sal i Købmagergade 37. I den kommende tid voksede såvel orkestrets størrelse som dets arbejdsområde. Man spillede Orkesterkoncert med Radio-Orkestret og lignende udsendelser en til to gange hver aften og prøvearbejdet blev enten, som i Tivoli, henlagt til de to faste ugentlige prøver eller koncentreret til 5-10 minutter umiddelbart før udsendelsen startede.

Noder var der i prøveåret, der strakte sig frem til 1. april 1926, kun råd til i begrænset omfang, og for flere af de spillede værker gjaldt det, at man i stedet for partituret (som man ikke havde folk nok til at besætte) i en nodehandel lånte et klaverudtog, der så blev omarrangeret til den pågældende besætning. Arbejdspreset var i disse år enormt både for musikere og dirigent, og ved Radio-orkestrets opførelse af Planquettes operette ’Corneilles Klokke’ den 14. marts 1926 havde Grøndahl ikke kunnet nå at arrangere værket på anden måde, end at han med blyant havde måttet optrække de enkelte stemmer i klaverudtoget, som alle musikerne måtte spille efter. Bagefter blev alt omhyggeligt visket ud og afleveret i nodehandlen med tak for lån.

Emil Holm var med allevegne. Når Grøndahl arbejdede med orkestret stod Holm altid i hans umiddelbare nærhed eller bag det forhæng, der adskilte orkesterstudiet fra teknikken – parat til at springe frem for at rykke en mikrofon eller dreje en musiker, så denne sad i den rigtige vinkel i forhold til mikrofonen.

Holm fór ofte gestikulerende rundt mellem musikerne og indikerede med diverse håndbevægelser, hvordan de skulle gebærde sig. Her i let perpleks aktion (han hiver en cigaret ud af Fischers mund) under en live udsendelse i 1925 fra studiet i Købmagergade (Fischer ved klaveret og Dietzmann på cello, med ryggen til). Holms stærkt irriterende nidkærhed medførte af og til, at musikerne drillede ham ved at gøre tingene anderledes end han ønskede – Dietzmann røg f.eks. pibe i studiet, og blæste ofte røgen i retning af kammersangeren, der hidsigt forsøgte af vifte den væk igen. Og så fremdeles.

Men Holm havde en eminent evne til at huske klang, og alle andre hensyn måtte vige i jagten på den optimale lyd. At han gang på gang trængte ind i teknikernes, musikernes og dirigentens ansvarsområder, anfægtede ham ikke, for målet med arbejdet var det store, at løfte det danske musikliv ind i en ny epoke. Og her kendte ingen endnu omfanget af Holms vision.

Kammersanger Rasmus Emil Holm

Kapelmester Launy Valdemar Grøndahl

I tiden frem til Emil Reesens ansættelse som ligestillet kapelmester 1. oktober 1927, stod Grøndahl i spidsen for Radio-orkestret 860 gange, hvor han enten dirigerede eller strøg for, og selv om det oftest var for den eksisterende besætning, skete det lejlighedsvis, at man til symfonikoncerter indkaldte assistenter. Ved disse koncerter talte orkestret op til 60 musikere og flere radiolyttere kunne nu for første gang høre Beethovens 2. symfoni, Spohrs violinkoncert eller Schuberts 'ufuldendte' i symfoniorkesterversion.

Radio-orkestret 1927 med Grøndahl på dirigentpodiet.

Men Holm var ikke endnu bare nær sit endegyldige sigte. I radioens funktionsmåde så Holm det ny middel, der kunne højne forståelsen for og af musikkunsten bedre end alle tidligere. Det var på denne vision, at Holms arbejde byggede. Hans tro på, at radioteknikken ville udvikle sig til at kunne gengive musikken fuldkomment, i samme tempo som han byggede sit symfoniorkester op, viste sig at holde stik. Langsomt fik han bevilget flere og flere musikere indtil han i 1931 stod med sit 28 mand store orkester. Han manglede dog endnu en væsentlig brik, nemlig den verdensdirigenter der skulle føre Radio-orkestret op på internationalt niveau. Og hverken Grøndahl eller Reesen indgik i hans planer som andet end 2. eller 3. dirigenter.

Da radioen i april 1928 flyttede til "Axelborg" og indrettede den store banksal som orkesterstudie muliggjordes ønsket om koncerter, hvor publikum i salen kunne overvære den samtidigt udsendte koncert. I oktober 1928 indledtes en koncertrække på 25 koncerter - 12 dirigeret af Grøndahl, 11 af Reesen og 2 af udenlandske dirigenter. Sæsonen efter (1929/30) blev de 28 koncerter fordelt med 10 til Grøndahl, 9 til Reesen og nu hele 9 til udenlandske dirigenter. Holm ledte efter sin førstedirigenter. Valget faldt på den russiske dirigenterprofessor Nicolai Malko. Faktisk allerede fra 1927 begyndte udfasningen af de hidtil benyttede danske og udenlandske dirigenter til fordel for Malko samt udvidelsen af orkestret til fast symfonisk størrelse - og frem til 1935 måtte Grøndahl og Reesen sande konsekvenserne af Holms ambitiøse plan. Grøndahl, der havde slidt sig mere eller mindre op i arbejdet med at udvikle Radio-orkestret, blev ligesom Emil Reesen både rasende og skuffet. De fik efterhånden kun overladt temmelig betydningsløse folkekoncerter og musikudsendelser, og situationen var kulmineret med ansættelsen af Fritz Mahler, hvis færdigheder på ingen måde stod mål med Malkos (og Buschs). Til trods for at Grøndahl følte, at Holm efter år med gensidig loyalitet og fælles mål faldt ham i ryggen, accepterede han imidlertid situationen. Reesen reagerede ved at tage sit arbejde i radioen stadig mindre alvorligt, og 1. april 1936 blev han opsagt med den begrundelse, at han i september 1935 uden tilladelse havde dirigeret operetten 'Ørkensangen' på Det ny Teater. Reesen blev afløst af Erik Tuxen, der udover grundige klassiske studier havde høstet rige erfaringer indenfor jazz- og dansemusik.

Der blev sagt meget for og imod Holms idéer (musikerne mente, at de mistede arbejde ved Radioens fremme), men Holm havde på mindre end 10 år revolutioneret musiklivet i Danmark, og enhver anden leder af Statsradiofonien ville have været tilfreds med det opnåede niveau. Men Holm ville mere end det. Til trods for at hverken Kapellet, Tivoli-orkestret/Københavns filharmoniske Orkester eller de påtænkte landsdelsorkestre var planlagt som værende på mere end ca. 60 mand, var det Holms ønske, at Radio-orkestret skulle udbygges til at bestå af 92 musici. Samme størrelse, som i hele verden var anset for at være det naturlige omfang på et symfoniorkester. Men den historie hører til et andet sted - det korte af det lange var, at Grøndahl så at sige "røg ud i mørket".

Som årene er gået, og efter hans død, er Launy Valdemar Grøndahl ganske berettiget tildelt meget stor hæder for sin nærmest heltedige indsats til fordel for kammersanger Holms vision. I de seneste år (2025) har radioudsendelser, causerier og adskillige CD-udgivelser med hans klassiske værker set dagens lys.

NOTE I kilder/hjælp: Allan Rasmussen, Børge J. C. Møller/Dansk Jazz Discography/Artum Musikforlag 1945, særligt citater fra musikhistoriker cand.phil. Martin Granau/"Holms vision"/speciale ved KU 1997 + dennes kilder (Dansk Musiktidsskrift), DRs billedarkiv, Jan Dohrmanns internetartikel 2024, Vore Herrer 1921, Emil Holm/Erindringer og tidsbilleder/Berlingske Forlag 1939, DR film/Lyngby Radio/Ryvang Radio 1924/1925/1927, Erik Wiedemann/Jazz i Danmark/Gyldendal 1982, Kruse Foto, Københavns Bymuseum,